

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ПЕДАГОГИКА КАФЕДРАСИ

**“ТАЛАБАЛАР МАЪНАВИЯТИНИ
РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ИННОВАЦИОН
МЕХАНИЗМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎЛЛАРИ:
МУАММО ВА ЕЧИМЛАР”**

ХАЛҚАРО ТАШКИЛОТЛАР ИШТИРОКИДА
РЕСПУБЛИКА МИҚЁСИДАГИ ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

Бухоро 2020

ҲАБИБОВА Г.Ғ. Мактабгача ёшдаги болаларнинг мафосат тарбияси	210
ELIBAЕVA L.S. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik ko'nikmasini shakllantirish	212
ҲАБИБОВА Г.Ғ., БАХРИЕВА У.Б. Жисмоний тарбия воситасида баркамол инсонни шакллантиришнинг инновацион шикоятлари	216
QURBONOVA O'U. Mustaqillik yillarida O'zbekistonda amalga oshirilgan pedagogik fikrlarning o'ziga xos xususiyatlari.	218
QURBONOVA O'U. Didaktik tadqiqotlar va ta'lim tizimi.	220
ТОШОВА Г.Ж. Таълим маърузини янгилашнинг ҳозирги босқичидаянги педагогик технологиялар ва уларнинг моҳияти, долзарблиги.	228
ОЧИЛОВА М.О. Талаба-ёшлар маънавиятини шакллантиришда шарҳ мутафаккурлари илмий меросининг аҳамияти	232
TOSHEVA D.I., JAMOLOVA G.K. Jismoniy barkamollik inson kamoloti uchun zarur bo'lgan fazilatdir.	235
TOSHEVA D.I., RAJABOVA I.H. Globallashuv sharoitida yoshlar tarbiyasining o'ziga xos xususiyatlari.	240
РАХИМОВА Н.А. Ёшлар маънавиятини шакллантиришда бобо ва буёнларнинг муром ёрми	243
ХОЛЙЕВА М.Ш., НИҶОЗОВА З., ХАКИМОВА Ш.И Boshlang'ich sinf o'quvchilarini oilada kitobxonlik madaniyatini shakllantirish	245
ХОЛЙЕВА М.Ш. Oilada kitobxonlik muhitini yaratishda pedagogik shart-sharoitlari	250
УМАРОВА С.М. Жизнь и творчество мухаммеда ибн Махаммеда Абуфи Бухари	252
АХМАДОВ О. Бухорода дунёвий таълим ҳаракати тарихидан. (XIX асрнинг ахири – XXаср).	255
ORTIҚOV O.R. O'quvchilarda milliy mafkurani shakllantirishda oila tarbiyasining o'rnı.	257
ДАВРОНОВ И.Э. Ойла соғлом авлод таянчи	264
ЭЛОВА Д.Д. Абдурауф Фитрат ва Вали Қаюмхонларнинг мизлий голлари	267
БОБОМУРОДОВА Н.Ж. Болаларнинг мактабга руҳий тайёргарлиги омиллари.	269
НАЗАРОВА Ф.А., АДИЗОВА Х.Р. Здоровый образ жизни – залог здоровья	271
ШАРОФУТДИНОВА Р.И. Экологик маданиятни шакллантириш	274
МАРДОНОВА С.М. Влияние курения для здоровья.	277
АСАДУЛЛАЕВ А.Н. Рациональное питание и его значение для здоровья	280
АСАДУЛЛАЕВ А.Н. Формирование экологической культуры	284

Ваганимизда баркамол авлод ҳаракати кенг тус олган, “Таълим тўғрисидаги қонун”, “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” таълим-тарбия тизимининг тубдан ислоҳ этилаётганлиги ҳам ана шу улғувор мақсадни амалга ошириш йўлидаги муҳим қадамлардандир. Баркамол авлодни тарбиялашда миллий меросимиздан кенг фойдаланиш бугунги куннинг долзарб масалаларидандир.

Адабиётлар рўйхати:

1. И.А.Каримов. Юксак маънавият енгилмас куч. Тошкент:«Маънавият». 2008. 56 бет.
2. Каримов И.А. Бунёдкорлик йўлидан. – Тошкент, Ўзбекистон, 1996, - Б. 116.
3. И.А.Каримов “Ўзбекистон XXI бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари” Тошкент, Ўзбекистон, 1996, -Б. 116.

JISMONIY BARKAMOLLIK INSON KAMOLATI UCHUN ZARUR BO'LGAN FAZILATDIR.

**D.I.Tosheva, BDU pedagogika kafedrası o'qituvchisi
G.K. Jamolova BDU pedagogika-psixologiya
ta'lim yo'nalishining 1- bosqich talabasi.**

Ўзбекистон Республикасида jismoniy madaniyat va sport – millat genofondini sog'lomlashtirishning, jismonan va aqliy rivojlangan avlodni tarbiyalashning ishonchli vositasi sifatida davlat siyosatining ko'zga ko'rinarli yo'nalishlari qatoriga kiritilgan va milliy mustaqillik g'oyasini rivojlantirishning strategik vositasi sifatida qo'llaniladi.

Ma'lumki, bu soha bizning mamlakatimizda Davlat mustaqilligi sharoitlarida misli ko'rilmagan rivojlanishga ega bo'ladi. Xalqaro talablarga mos keluvchi ko'p sonli kompleks sport inshootlari qurildi va ular yetarlicha samarali faoliyat yurityapti.

Jamiyat rivojlanishining hozirgi davr bosqichida o'sib kelayotgan yosh avlodni tarbiyalash, uning jismoniy sifatlarini rivojlantirish, o'quv ko'nikma va malakalarini shakllantirish, ularning salomatligini mustahkamlash, ish qobiliyatini oshirish, guruhlarda qulay ruhiy muhitni yaratishning ko'p qirrali

jarayonida jismoniy tarbiya va sportning ahamiyati ortib borayotganligi kuzatilmog'da.

Insonning kamolotiga erishishda jismoniy barkamollik ham alohida o'rin tutadi. Kishini jismoniy tarbiyalashda, salomat va baqquvat jasur va epchil bo'lib kamolga yetishiga katta e'tibor berish kerak - bolalarning toza xavoda bo'lishlari, atrof tabiat go'zalliklaridan estetik zavq ola bilishlariga ham ahamiyat berish lozim. Jismoniy tarbiya o'quvchilarda jismoniy va irodaviy sifatlarni shakllantirish, ularni aqliy va jismoniy jihatdan mehnat hamda Vatan mudofaa-siga tayyorlashga yo'naltirilgan pedagogik jarayon bo'lib; ijtimoiy tarbiya tizimining muhim tarkibiy qismlaridan biri sanaladi.

Yoshlarni sog'lom bo'lib voyaga yetishlarini ta'minlash masalasi xalq pedagogikasi, og'zaki ijodi hamda mutafakkirlar asarlarining bosh g'oyalari-dan biri bo'lib kelgan. Jumladan, «Alpomish», «Go'ro'g'li» kabi dostonlarda ham o'z ifodasini topgan. «Alpomish» dostonida Hakimbek (Alpomish)ning jismoniy mashq qilishi, tabiat qo'ynida voyaga yetganligi, uning alpligi quyidagicha tasvirlanadi: «Alpinboyni-bing bobosidan qolgan o'n to'rt botmon birinchdan bo'lgan parli yoyi bor edi. Shunda yetti yashar bola Hakimbek shul o'n to'rt botmon yoy-ni qo'lga ushlab ko'tarib tortdi, tortib qo'yib yubordi. Yoyning o'qi yashin-day bo'lib ketdi. Asqar tog'ining katta cho'qqilarini yulib ketdi, ovozas-i olamga yoyildi. Shunda barcha xaloyiq yig'ilib kelib aytdi: «Dunyoda bir kam to'qson alp o'tdi, alplarning boshlig'i Rustami doston, oxiri bu Alpomish alp bo'lsin».

Abu Ali ibn Sino ham insonga xos bo'lgan ijobiy fazilatlaridan sanab o'tar ekan, quyidagilarga alohida urg'u beradi:

1. Jasurlik – biror ishni bajarishda kishining jasurligi, chidamliligi, inson boshiga tushgan yomonlikni to'xtatib turuvchi quvvat.
2. Aqllilik – biror ishni bajarishda shoshma-shosharlik qilishdan saqlovchi quvvat.
3. Ziyraklik–sezgi bergan narsalarning haqiqiy ma'nosini tezlik bilan tushuntirishga yordam beruvchi quvvat.

Alisher Navoiy «Farqod va Shirin» dostonida Farhodning jismoniy qobiliyatlarini alohida ko'rsatib o'tadi. Dostonda ta'riflanishicha, Farhod aqliy kamolotga erishish bilangina cheklanib qolmay, jismoniy va harbiy mashqlar yordamida chiniqadi. Suvda suzish, chavandozlik, qilichbozlik va boshqalar uning kundalik mashg'ulotiga aylangan. Farhod, mutafakkirning fikriga ko'ra, 10 nafar 20 yoshli yigitning quvvatiga ega bo'lgan.

Abdulla Avloniyning fikricha, sog'lom fikr, yaxshi axloq va ilm-ma'rifatga ega bo'lmoq uchun badantarbiya bilan shug'ullanishi zarur: «Badanning salomat va quvvatli bo'lmog'i insonga eng kerakli narsadir. Chunki o'qimoq, o'qitmoq, o'rganmoq va o'rgatmoq uchun insonga kuchli, kasalsiz vujud lozim. Sog' badanga ega bo'lmagan insonlar amallarida, ishlarida kamchilikka yo'l qo'yurlar. ... Badan

tarbiyasini fikr tarbiyasiga ham yordami bordur. Jism ila ruh ikkisi bir choponning o'ng ila tersi kavidur. Agar jism tozalik ila ziynatlanmasa, yomon xulqlardan saqlanmasa, choponni ustini qo'yib asatirini yuvib ovora bo'lmak kavidirki, har vaqt ustidagi kiri ichiga uradur. Fikr tarbiyasi uchun mehnat va sog'lom bir vujud kerakdur». Abdulla Avloniy badan tarbiyasi masalasida bolani sog'lom qilib o'tirishda ota-onalarga murojaat qilsa, bolani fikr tomondan tarbiyalashda o'qituvchilarning faoliyatlariga alohida e'tibor beradi. Bolalarda fikrlash qobiliyatini o'tirish va bu tarbiya bilan muntazam shug'ullanishi beniboya zarur va muqaddas bir vazifa. Binobarin, u muallimlarning «diqqatlariga suyalgan, vijdonlariga yuklangan muqaddas vazifadur. Negaki fikrning quvvati, ziynati, kengligi, muallimning tarbiyasiga bog'liqdur» .

Ayni zamonda muallif ta'lim va tarbiya uzviy bog'liq ekanini ham ta'kidlaydi: «Dars ila tarbiya orasida bir oz farq bor bo'lsa ham, ikkisi bir-biridan ayrilmaydurgan, birining vujudi biriga boylangan jon ila tan kavidur»²— deydi. Jismoniy tarbiya kishilarga katta ta'sir ko'rsatib, salomatligini mustahkamlaydi, ishlash qobiliyatini oshiradi, uzoq umr ko'rishga yordam beradi. Sport har qanday yoshda ham qaddi-qomatni tarbiya qilish kuch-quvvatini saqlab turishning ajoyib vositasidir. Sport dam olish bilan mehnatni almashtirib turish manbai bo'lib xizmat qiladi.

A. Fitrat jismoniy tarbiyaga, kishining salomat va baquvvat bo'lib tarbiyalanishiga alohida e'tibor beradi: «Badan tarbiyasiga qadim zamonlardan boshlab katta ahamiyat berilgan. Insonning butun a'zosi salomat va quvvatga ega bo'lmasa, unda inson uzoq yashamaydi. Agar insonning tanasidagi a'zolaridan biriga halal tegsa, u kishi ishdan qo'lini tortib, boshqalarning muhtojiga aylanadi. Bizning farzandlarimiz ilm olish bilan birga, ularning badan tarbiyasiga ahamiyat berishimiz lozimdir». Fitrat bolalarning jismoniy tarbiyasida turli harakatli o'yinlar katta o'rin tutishini ham aytib o'tadi. Ota-onalariga o'z bolalarining shunday o'yinlar bilan mashg'ul bo'lishlarini ta'min etishlarini maslahat beradi: Harakat har bir kishi uchun, ayniqsa bolalar uchun ham zarurdir. Shuning uchun bolalarni jismoniy chiniqtirishda ularni ayrim o'yinlar bilan mashg'ul qilish foydalidir. Bolalarni o'yindan man etishning foydasi yo'qdir. Ularning doimo bir joyda o'tirishlari, Harakat qilmasliklari ularni badanlarini zaif bo'lishlariga olib keladi. Ota-onalar doim o'z bolalarini o'yinga tashviq va targ'ib qilishlari lozimdir. Ammo bolalarning o'yinlari odob va axloq doirasidan tashqari chiqmasligi kerak.

Fitrat bu harakatli o'yinlar bolaning aqli, farosati, ilmini rivojlanishiga va to'g'ri axloqiy tarbiya topishiga yordam berishi kerak, deb hisoblaydi. U bu o'yinlar orqali bolaga hayotni o'rgatish, aqliy va axloqiy tarbiya ham berish mumkin, asosiysi bolani jismonan chiniqtiradi, deb biladi».

Garb olimi Pestalotetsi bolaning barcha jismoniy kuchlari va imkoniyatlarini o'stirishni ularni jismoniy jihatdan tarbiyalashning maqsadi deb, bolaning harakatga, o'ynashga, bir joyda o'tirib qolmaslikka, hamma narsaga yopishishga, hamisha harakatda bo'lishga majbur qiluvchi tabiiy intilishini jismoniy tarbiyalashning asosi, deb hisobladi. Pestalotetsi inson shaxsini kamolotga yetkazishda jismoniy tarbiyaga juda katta ahamiyat beradi va uni bolalarning o'sishiga kattalarning oqilona ta'sir ko'rsatishining birinchi turi, deb hisobladi.

Jismoniy tarbiya kishilarga katta ta'sir ko'rsatib, salomatligini mustahkamlaydi, ishlash qobiliyatini oshiradi, uzoq umr ko'rishga yordam beradi. Sport har qanday yoshda ham qaddi-qomatni tarbiya qilish kuch-quvvatini saqlab turishning ajoyib vositasidir. Sport dam olish bilan mehnatni almashtirib turish manbai bo'lib xizmat qiladi.

Bizning ota-bobolarimiz kishilar bilan uchrashganda yoki xayrlashganda avvalo, chin yurakdan mustaxkam sog'lik-salomatlik tilashgan. Sihat-salomat bo'lishning qadrini oila qadri bilan sharafli bir o'ringa qo'yib kelishgan. Respublikamizda bahodirlar, polvonlar va botirlarga boy vatanimiz ular bilan g'ururlangan. Bugun xam Respublikamizning barcha shahar va qishloqlarida jismoniy madaniyat va sport turlarini milliy asosda qayta tiklash jarayoni sodir bo'lmoqda.

Sport tufayli o'z kuchi va maxoratini quvonch bilan xis yetish, tabiat bilan muloqotda bo'lish azaldan kishilar dilini xushnud etgan. Demak, yuqoridagi misollardan ko'rinib turibdiki, insonning aqliy, axloqiy va jismoniy kamoloti kishilik tarixi taraqqiyotining barcha jabxalarida ulug'langan, qadrlangan.

Jismoniy tarbiya kishilarga qulay ta'sir ko'rsatib, ularning salomatligini mustahkamlaydi, ishlash qobiliyatini oshiradi, uzoq umr ko'rishga yordam beradi. Sport- har qanday yoshda xam qaddi-qomatni tarbiya qilish, kuch-quvvatni saqlab turishning ajoyib vositasidir. U dam olish bilan mehnatni almashtirib turishga yordam beradi, ijodiy xis-tuyg'u manbai bo'lib xizmat qiladi.

Shu sababli kishilik jamiyatining eng ibtidoiy xolatidan hozirgi kunimizga qadar xar qanday jismoniy kamolot va to'qlikni avlodlarning kamolotini ta'minlovchi zanjir deb xisoblab kelishgan.

Demak, o'sib kelayotgan yosh avlodning jismoniy barkamolligini ta'minlash faqat ota-ona, maktabning ishigina bo'lib qolmasdan, balki u davlat ahamiyatiga molik ish xamdur. Jismoniy tarbiyaga bo'lgan e'tibor, g'amxo'rlikning kun sayin oshib borishi bu fikrimizning yorqin dalilidir. Mamlakatimizda 5 tashabbusning ilgari surilganligi, ayniqsa sport sohasidagi islohotlar va yutuqlar bunga yorqin misoldir.

Jismoniy tarbiya mazmuni besh xil tushunchalarda o'z ifodasini topadi. Ya'ni jismoniy kamolot, jismoniy xolat diagnostikasi, jismoniy madaniyat, jismoniy-sport ishlari, jismoniy ma'lumot.

Jismoniy kamolot- o'sib kelayotgan yosh avlodning ichki organlarining o'zgarishi, o'sishidir.

Birinchi navbatda yurak va o'pka, shuningdek, nerv va harakat tizimi, tana shaklining o'zgarishi, teri-muskul tizimi, og'irligi, tananing mukammal rivojlanishidir. Pedagogik tushunchada jismoniy kamolot insondagi jismoniy ma'lumotning o'sishi borasidagi o'zgarishlar, ya'ni oddiydan murakkabga, pastdan yuqoriga, nomukammallikdan mukammallikka tomon bo'lgan o'zgarishlar tushuniladi. O'quvchilarning jismoniy kamolatlari uchun sharoit yaratish va pedagogik boshqarish jismoniy tarbiyaning vazifasidir.

Jismoniy tarbiya tizimida kamolot diagnostikasi muhim o'rin tutadi. U jismoniy tarbiya saviyasi, fan tili bilan aytilganda, jismoniy tarbiya samaradorligi ko'rsatkichidir. Maxsus usul va jismoniy texnika asosida o'quvchilarning sog'liqlarini, har bir alohida shaxs kamoloti saviyasini tadqiq yetish, belgilangan me'yor va undan uzoqlanish ko'rsatkichlarini oldindan belgilash asosida tarbiya uchun doimiy ko'rsatkich aniqlanadi.

Jismoniy yetuklik bu badanning tashqi ko'rinishidagi garmoniya, go'zallik shakli: jismoniy sifatlarning yuqori darajadagi kamoloti-kuchi, tezligi, chidamliligi va abjirligi barcha tizimlarning mutanosibligi va ularning salomatligidir. Agar diagnostika o'quvchilarning yoki biron-bir o'quvchining jismoniy va meditsina ko'rsatkichlari pasayib ketayotganligini ko'rsatsa, demak, zudlik bilan jismoniy tarbiyadagi mavjud tizimni o'zgartirish lozim.

Jismoniy madaniyat-sport ishlari yoki oddiy sport sho'balari, klublari, guruhli yoki ommaviy musobaqalar va xokazalarda namoyon bo'ladi. Jismoniy tarbiya bo'yicha o'quvchilar bilan alohida tarzda ishlash natijasida a'zolari bo'shashib qolgan, jismoniy kamchiligi bor, darsdan ozod bolalarning sog'liklarini tiklash ishlari olib boriladi.

Xulosa o'rnida shuni aytmoq joizki sport insonning jismoniy rivojlanishi, jismoniy tayyorgarligidan tashqari harakat faoliyati va maktabdan tashqari bo'lgan qiziqishlarini shakllantiradi. Sport tor ma'noda insonning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirib, oldiga qo'ygan maqsadini amalga oshirishga yordam beradi. Sport bilan muntazam shug'ullangan shaxsda eng qiyin bo'lgan vaziyatlardan chiqib olish, do'stlariga va yaqinlariga yordam berish kabi umumiy fazilatlar tarbiyalanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. R.M.Maxmudov, R.X.Dushanov "Pedagogika". Toshkent, 2014.
2. R.Mavlonova, O.To'rayeva, K.Koliqberdiyev "Pedagogika" T.:O'qituvchi, 2001.